

Anja Breien om "Den allvarsamma leken":

Jag tänkte som Söderberg — inte som feminist

"Den allvarsamma leken" efter Hjalmar Söderbergs kärleksroman från 1912 har haft filmpremiär i veckan. Regissör är norskan Anja Brein. DN:s Gun-Britt Sundström gjorde för några år sedan en annan version av Söderbergs kärlekshistoria, romanen "För Lydia", där handlingarna ses ur den kvinnliga huvudpersonens synvinkel och där handlingen är framflyttat till nutid. Anja Brein och Gun-Britt Sundström har träffats för ett samtal kring bland annat Söderberg, filmen och boken.

■ — Hur ska du som är norska kunna göra en film i Stockholmsmiljö, sa folk när de fick höra att jag skulle regissera "Den allvarsamma leken". Men problemet visade sig ju vara att ni har rivit hela Stockholm!

Konstaterar Anja Brein då vi träffas i Grünerløkka i Oslo, en arbetarstadsdel från 1800-talet som varken är slum eller Skansen för kulturarbetare, utan en äkta vardaglig stadsmiljö, inbodd av människor sedan hundra år.

— Vi fick ta en bild här och en där, en gatlykta i Djurgårdsstan, en trottoarbit på Söder; inte fanns det mycket som gick att använda. Och så fort man flyttade kameran det minsta fick man in en TV-antenn i bilden!

Filmen hade ursprungligen en annan regissör, men han blev sjuk, och Anja Brein kom in på ett sent stadium. Hur mycket var du bunden av det som redan var gjort vid det laget, undrar jag, kan du över huvud taget betrakta resultatet som "din" film?

AB: Det var ett beställningsarbete jag gjorde. Jag tog över två veckor före inspelningsstarten, dekoren stod där redan, skådespelarna var bokade. En del förskjutningar gick ju att göra, men själva strukturen i filmen kunde inte påverkas. Men jag vill inte alls ursäkta mig eller avsäga mig ansvaret för filmen. Jag står för den sådan den blev under de här förutsättningarna.

GS: Men om förutsättningarna

hade varit annorlunda? Om du hade haft fria händer?

Suck av lättnad

AB: Då skulle jag helt säkert ha gjort den på ett annat sätt. Exakt hur vet jag inte, det finns många alternativ. Kanske hade jag börjat i mitten av boken och gett förhistorien i återblickar. Kanske hade jag använt Lydias synvinkel mer i stället för Arvids.

— Men det där har jag inte tagit ställning till, eftersom det aldrig varit aktuellt. Att det i och för sig skulle vara mer radikalt att göra ett kvinnoporträtt än ett mansporträtt, det är ju i varje fall bara ett moderesonemang. Och jag tänkte inte feministiskt när jag gjorde filmen, jag tänkte Söderbergskt.

GS: Ja, min reaktion när jag såg den var först och främst en suck av lättnad: Var det inte värre... Jag hade varit lite orolig för vad ni skulle göra med honom, i form av modernisering eller andra vinklingar. Belysning av könsrollerna finns ju hos Söderberg själv — delvis avsiktlig, delvis oavsiktligt. Att anlägga Lydias perspektiv är inte nödvändigt för att göra de aspekterna tydliga. Det finns flera scener i filmen som får mig att känna kalla kårar i egenskap av kvinna: tänk om jag hade levt på den tiden!

På det här stadiet i samtalet börjar Anja och jag oroas för



att vi inte säger vad vi borde. De som gav mig i uppgift att intervjua henne hade kanske väntat sig något annat av konfrontationen.

Konfrontation

Men här sitter vi och är eniga om att det är ointressant att diskutera skuldfrågan i "Den allvarsamma leken".

GS: Avsikten med min romanparafra var ju inte att måla Arvid i svart och Lydia i vitt, utan snarare att göra henne lite normalt grådaskig. Att befria henne från mystifieringen och mytologiseringen.

AB: Visst tenderade hon att bli en projektion hos Söderberg, hon får representera hela det svekfulla kvinnosläktet. Särskilt i slutet är det tydligt att det som ligger under är Söderbergs egna upplevelser, som han inte har distans till. Romanen blir faktiskt dålig mot slutet, verkar oförlöst.

— För resten är det märkligt att det här är den mest berömda kärleksromanen ni har i Sverige, för när man letar efter passion i den så upptäcker man att där finns ju ingen passion! Där finns snarare en väldig ångest och rädsla för kärleken.

GS: Det handlar väl om en kärlek som aldrig blir av då? Fastän de får ihop det med tiden stämmer inte deras känslor. De älskar varandra, men aldrig samtidigt.

AB: Det här är väl saker som vi alla har upplevt på ett eller annat sätt. Det moderna i "Den allvarsamma leken" är just det här med förväntningsneurotikern, killen som inte står ut med att man väntar sig något av honom. Jag menar inte att Arvid är den Typiske Mannen, men jag tror att många män har en Arvid Stjärnblom inom sig.

GS: Och inte bara män. Men du räknar alltså med att publiken upptäcker det aktuella i ämnet utan att du moderniserar historien på något sätt?

AB: Att sätta ut tidsavståndet skulle vara fel. Genom att man känner igen sig i något avlägset får man perspektiv, och aha-upplevelsen blir förstärkt: Gud, har vi inte kommit längre! Jag ville över huvud taget undvika att det bara skulle bli direkt känslolöshet. Tidstroheten är ett av medlen för att skapa distans. Samma funktion har den onaturalistiska dialogen och berättarrösten, som en del tycker är ett för "litterärt" grepp.

GS: Jag har inget emot att filmen är litterära, men det förvånar mig att man så ofta väljer romaner som underlag, eftersom de inte alls stämmer med vanligt spelfilmsformat. Kärlekshistorien i "Den allvarsamma leken" upptar inte mer än kanske halva boken. I den andra hälften, som också bidrar till att ge den dess karaktär, finns många intressanta resonemang, om moral till exempel, och Arvids tankar om diktarrollen.

AB: Men det går inte att göra film av tankar. Jo — Rohmer, han kan göra sånt! Men han är det enda undantaget.





Anja Breien (till vänster på övre bilden) och Gun-Britt Sundström (till höger) har närmast sig Hjalmar Söderbergs "Den allvarsamma leken" på olika sätt, men deras åsikter när de träffades gick inte så mycket isär som man kanske kunde ha väntat sig. På bilden ses regissören och skådespelarna i sängkammaren: Anja Breien med Stefan Ekman — Arvid Stjärnblom — och Lil Terselius — Lydia.



AB: Men det går inte att göra film av tankar. Jo — Rohmer, han kan göra sånt! Men han är det enda undantaget.

GS: "Markisinnan von O" är den bästa film jag vet. Den är ju också mycket riktigt inte gjord på en roman, utan på en novell.

(Rohmer — han med "Min natt med Maude", "Claires knä", "Kärlek på eftermiddagen". Männan som kan göra filmer där folk pratar och pratar, ideligen låter bli att ligga med varandra, bara håller på med de mest hänsynslöst abstrakta resonemang, och det blir bra filmer.)

"Kvinnosak"

GS: Det var uppenbarligen en del som väntade sig att Anja Brein, berömd för kvinnofilmen "Hustrur", skulle göra kvinnosak av Söderberg. Hur ser du principiellt på sådana förväntningar, finns det några feministiska lojaliteter som man är skyldig hänsyn i egenskap av etablerad kvinnlig konstnär?

AB: Det är ju från manliga kritiker det där kravet kommer! Och det är bara den gamla vanliga diskrimineringen: ingen kräver av en manlig regissör att han ska göra något speciellt av den anledningen att han är man. Men är det en tjejl, då ska hon göra tjejlilm, annars har hon inget i jobbet att göra. In i apburen med aporna!

— En annan sak är att det ofta är naturligt för kvinnor att beskriva sin egen verklighet, och att det behövs eftersom det har gjorts så lite, men det får inte bli ett nytt tvång.

GS: Det talas ofta om hur svårt det är att vara kvinna i ett mansyrke. Som skribent tycker jag att jag snarare har haft fördel av mitt kön — vad säger du som regissör?

AB: Både och. Det är många förväntningar som man slipper leva upp till, jag kan gråta när det går galet, och sånt. Men visst finns det även bland skådespelare en del som har svårt för det där med kvinnlig chef — och det är nog inte mest de manliga skådespelarna.

Ett försvar

GS: Att kvinnorna är så få och nya och motarbetade i de konstnärliga yrkena brukar anföras till deras försvar när deras verk är dåliga. Det resonemanget tycker jag verkar kunna missbrukas hur långt som helst. Men kanske är det ibland rimligt att använda andra måttstockar än de traditionella när man värderar konst med en feministisk eller annan speciell funktion?

AB: Jag tror att man bör kunna tala om konstnärligt värde och politiskt värde eller bruksvärde som två olika saker. Förut har jag inte velat acceptera begreppet konstnärlighet över huvud taget, det där uttrycket "sakna konstnärligt värde" används för att täcka så olika saker. Men nu inser jag att det inte får gå för långt åt andra hållet heller, den politiska värderingen får inte styra ensam. Då riskerar man att bli moralist och börja skildra verkligheten inte som den är, utan som man vill att den ska vara.

— Vad det konstnärliga värdet är för något kan jag inte analysera, men jag känner igen det när det finns där. Vad gäller film ställer jag inte upp några allmänna normer alls — film kan vara så mycket olika saker, berättelser, essäer, pamfletter, vad du vill.